

4. základní škola Plzeň, Kralovická 12 – integrace žáků - cizinců

4. základní škola v Plzni se nachází na Severním předměstí Plzně, v části zvané Košutka. Jde o velkou sídlištní školu, jejímiž žáky jsou převážně děti z okolních panelových domů. Část žáků dojíždí do školy z okrajových lokalit Plzně, popřípadě z blízkých vesnic a menších měst okresu Plzeň - sever. Ve školním roce 2016/2017 vzděláváme celkem 650 žáků v 26 třídách. Průměrná naplněnost školy je 25 žáků na třídu.

Počet žáků cizinců ve škole má narůstající tendenci. Zatímco ve školním roce 2004/2005 nebyl u nás evidován žádný žák cizinec, dnes jich je **ve škole 36, tzn. 5,5 %** z celkového počtu žáků. Vzestup počtu je patrný zejména v posledních 5-ti letech (viz tabulka č. 1). Zhruba od stejné doby se práci s nimi věnujeme koncepčně. Zvyšující se počet žáků cizinců souvisí s obecně známými skutečnostmi, v naší lokalitě je navíc podpořen existencí řady nájemních bytů, které si jejich rodiče pronajímají. Podle nám dostupných a sdělených informací jde o děti pracovních migrantů především z východních zemí (Ukrajina, Bělorusko, Slovensko, Bulharsko - viz tabulka č. 2) a dále o druhou i třetí generaci cizinců, kteří se v ČR již narodili (Vietnam, Slovensko). S dětmi, které by opustily svoji zemi z důvodu válečného konfliktu, jsme se zatím nesetkali.

Průběh integrace jednotlivých žáků je velmi rozdílný. Nelze přesně stanovit, jak rychle bude postupovat a ani odhadnout, zda bude integrace úspěšná. Na základě našich zkušeností můžeme říci, že úspěšnost je výrazně ovlivněna **snahou, schopnostmi žáků a především motivací adaptovat se na české kulturní a školní prostředí**. Reakce žáků v tomto směru jsou nepředvídatelné, neboť je potřeba si uvědomit, že často o svém přestěhování neměli možnost rozhodovat a jsou tu mnohdy neradi. V průběhu let jsme se setkali s bezproblémovým začleněním dětí do nových kolektivů, velmi rychle si zvykly, přestože se česky naučily až následně. Zažili jsme případy, kdy dítě situaci nezvládlo a vrátilo se (i bez rodičů) do země svého původu. Setkali jsme se rovněž s tím, že dítě na vše rezignovalo, dostalo se do vážných výchovných, vzdělávacích i psychických problémů, které jsme museli následně řešit. Posledně zmiňovaní žáci jsou, bohužel, potenciálním zdrojem rizikových jevů (agresivita, šikana, záškoláctví, vandalizmus, kriminalita, nezaměstnanost, užívání a distribuce návykových látek apod.). Práce s těmito žáky a jejich rodinami vyžaduje systémové řešení a přesahuje možnosti běžné základní školy. Pokud bychom měli zjednodušeně zhodnotit průběh integrace podle státní příslušnosti žáků, považujeme prozatím za nejproblematictější integraci žáků maďarské a bulharské státní příslušnosti. U maďarských dětí z důvodu naprosté odlišnosti jazyka a

nízkého zájmu rodiny. U bulharských žáků šlo a jde o souběh více důvodů – odlišnost jazyka, azbuka, rozdílnost nonverbální komunikace, balkánská mentalita a kultura, intelektové schopnosti žáků, rodinné prostředí a další.

Samotný proces integrace žáka pro nás začíná již žádostí zákonných zástupců o přijetí dítěte do školy. Nejde jenom o zjištění úrovně osvojení českého jazyka a schopnosti porozumět. To lze zjistit pomocí jednoduchých otázek vcelku rychle. Důležitější je rozhodnutí, **do jakého ročníku, do jaké třídy a k jakému učiteli žáka zařadit**. Jako velká škola máme možnost volby. Ve většině případů jsme zařazovali žáky do ročníků, kam podle počtu splněných let patřili. V několika případech jsme volili, po domluvě a se souhlasem rodičů, zařazení do nižšího ročníku. Zařazení do nižšího ročníku není sice úplně ideální, neboť, kromě jiného, může přinést problémy v období, kdy se rozdíly mezi žáky zvětšují v souvislosti s nástupem jejich puberty. Na druhé straně může žákovi výrazně pomoci k rychlejšímu osvojení českého jazyka na určitý komunikační stupeň. Tento postup se nám osvědčil u žáků, kteří měli správně nastupovat do 6. třídy. Jejich zpětné zařazení do 5. třídy I. stupně, kdy je převážně vyučuje jeden učitel, třídní kolektivy jsou celistvější, je zde vyšší hodinová dotace českého jazyka, méně naukových předmětů, se nám osvědčilo. Pečlivě zvažujeme i výběr třídního kolektivu a třídního učitele. Dobré zkušenosti máme s „**partnerstvím**“ žáků. Jde o to, že žák nebo menší skupina žáků dělá žákovi cizinci jakéhosi průvodce novým školním prostředím, podporuje ho, snaží se s ním komunikovat, často se s ním setkávají i mimo vyučování. Máme zkušenost, že tuto roli plní žáci zpočátku velmi rádi (lépe partnerství funguje na I. stupni). Nový spolužák je pro ně zajímavý. Vyhledávají možnost vzájemné komunikace, nosí si překladové slovníky apod. Pokud ale „němé období“ u žáka cizince trvá příliš dlouho, na podněty svých českých spolužáků nereaguje, brzy ztrácí zájem. Sporné je pověřit touto rolí jiného žáka cizince se stejným mateřským jazykem. Určitě může velmi pomoci při úvodní komunikaci. Nově příchozí žák nemá pocit takové osamocenenosti. Stalo se nám ale, že tito žáci pak komunikují jen spolu, vytváří si vlastní buňku uvnitř třídy, a to znesnadňuje jejich (platí pro oba) zapojení do společenství spolužáků. **Při výběru třídního učitele** se snažíme, pokud to lze, zohlednit jeho **jazykové kompetence** (schopnost komunikovat např. v AJ, RJ), znalost metodiky výuky cizího jazyka a především upřednostňovaný **styl a formy výuky**. Přítomnost žáka cizince nutně vyžaduje uplatňování **diferenciace a individualizace výuky**, využití forem a stylů práce, které jsou běžné např. v malotřídních školách. Při samotném vzdělávání žáka je **klíčová výuka českého jazyka**. Podle potřeby, respektive úrovně osvojení jazyka, zpracováváme pro některé žáky cizince **vyrovnávací plán pro výuku českého jazyka**. Jde o jakési akcelerované osnovy

českého jazyka, které vycházejí z našeho ŠVP. Pokud jde o žáka s nulovou nebo jen velmi malou znalostí jazyka, snažíme se vyrovnávací plán koncipovat tak, aby žák do tří let dosáhnul uspokojivé komunikační úrovně a zároveň si přiměřeně osvojil gramatické učivo předchozích ročníků. Je samozřejmé, že čím je dítě mladší, tím rychleji výuka jazyka probíhá. Od školního roku 2010/2011 navíc pro žáky cizince ze třetích zemí organizujeme výuku **nepovinného předmětu nebo zájmového kroužku Český jazyk pro cizince**. Předmět probíhá s časovou dotací 1 nebo 2 hodin týdně a dochází na něj žáci ve věkovém složení 6 až 12 let. Obsahově je tento předmět zaměřen spíše na rozšiřování slovní zásoby, procvičování výslovnosti, na hlubší porozumění textu, domácí přípravu, starším žákům jsou pak poskytovány konzultace k učivu v případě, že nerozumí textu. Finančně je předmět zajištěn z prostředků rozvojového programu MŠMT „**Bezplatná výuka českého jazyka přizpůsobená potřebám žáků - cizinců z třetích zemí**“, o které každoročně žádáme. Největší část práce s žáky cizinci ale stále probíhá během výuky a spočívá na jednotlivých vyučujících. Je proto důležité, jak již bylo uvedeno, nakolik je vyučující schopen **organizovat práci v hodině** tak, aby si vytvořil prostor pro individuální práci s žáky. Tímto směrem proto zaměřujeme **další vzdělávání pedagogického sboru**. Z prostředků školy a za využití financí z výše zmiňovaného rozvojového programu jsme v průběhu let dále zajistili pro práci učitelů **alternativní a speciální učebnice**, pracovní sešity, názorné i audiovizuální pomůcky i odbornou literaturu. Při výběru jsme využili doporučený seznam učebnic pro práci s žáky cizinci, který byl zveřejněn na stránkách MŠMT (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/test>). Pro podporu názornosti, která je při výuce českého jazyka důležitá, využíváme běžně dostupné pomůcky, které ve škole máme – výukové nástěnné obrazy, karty žakovských přehledů, pexesa aj. Osvědčilo se nám využívání **pomůcek** pro výuku anglického jazyka a pomůcek, které máme k dispozici pro výuku žáků s poruchami učení, např. pro dyslektiky, dysgrafiky. V neposlední řadě je třeba zmínit, že práce s žáky cizinci se stala jedním z našich **školních kritérií pro rozdělování nenárokových složek platů pedagogickým pracovníkům**. Částečně pokrýváme tyto nenárokové složky platů právě z prostředků rozvojového programu. Přes všechny výše uvedené skutečnosti a snahu pedagogů musíme ale říci, že pokud do školy nastoupí žák s nulovou znalostí jazyka, **nelze, při průměrném počtu 25 žáků ve třídě**, intenzivní a cílenou výuku jazyka, zvláštní požadavky a potřeby žáků cizinců spolehlivě realizovat pouze učiteli příslušných tříd a předmětů. Z tohoto důvodu jsme před třemi lety prvně využili institut **asistentství pedagoga**. Potřeba asistentů vyplynula z pedagogické diagnostiky a z odborných vyšetření (PPP) po současném nástupu několika žáků s nulovou znalostí českého jazyka. Momentálně máme ve škole dvě asistentky se zkrácenými úvazky, které pracují s více žáky, jde o tzv. **sdílené**

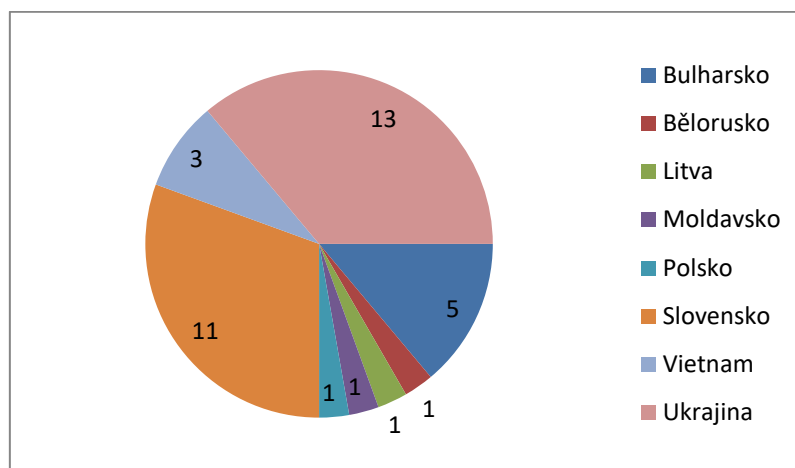
asistentství. Pozitivní přínos jejich práce je jednoznačný. Problémem je jejich financování. Rozvojový program MŠMT „**Podpora financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním**“, ze kterého jsme dostali na základě žádosti přidělené finanční prostředky, jejich platy nepokrývá plně a škola tak platy asistentů musí dotovat ze svého běžného rozpočtu. Pokud jde o žáky z jiných členských států Evropské unie, snažili jsme se vždy o jejich zařazení do tříd pro jazykovou přípravu, které jsou v rámci rozvojového programu MŠMT „**Zajištění bezplatné přípravy k začlenění do základního vzdělávání dětí osob se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie**“ otevírány na ZŠ v Plzni, která je krajským úřadem pověřená jejich organizováním. Naše zkušenost je ale taková, že rodiče této možnosti málokdy využili nebo žáci docházeli na kurz velmi nepravidelně. Ve většině případů uváděli, že jim nevyhovuje dojezdová vzdálenost, nejsou schopni skloubit odvádění dětí na kurz se svojí pracovní dobou. Velmi často volili raději cestu soukromého doučování.

Po všech zkušenostech, které se vzděláváním žáků cizinců máme, je třeba ale zdůraznit, že nezastupitelnou úlohu v úspěšnosti integračního procesu sehrává sama **rodina žáků**. Jak již bylo uvedeno, důležitá je motivace asimilovat se do české společnosti i důvody, které je do naší země přivedly. Pokud má rodina ujasněné, že zde chce žít, trvale se usadit, většinou sama vyvíjí tlak na své potomky. Chtějí, aby byli úspěšní. Dalším úskalím je skutečnost, že rodiny se po svém příjezdu soustředí na své ekonomické zabezpečení (řeší bydlení, zaměstnání, často pracují přesčas). Stává se, že na děti jim nezbývá čas. **Práce a komunikace učitelů s celou rodinou** je pak další důležitý moment v integračním procesu žáků. Pro tyto účely využíváme, mimo jiné, **pravidelné každotýdenní konzultační hodiny vyučujících**. Na konzultační hodiny mohou přijít žáci nebo rodiče sami nebo společně. Je zde prostor pro doučování, konzultace k učivu, popřípadě pro řešení výchovných nebo **jiných problémů**.

V roce 2017 bychom chtěli pokračovat v nastaveném systému práce s žáky cizinci, vše se ale odvíjí od množství přidělených financí. Za pozitivní určitě považujeme skutečnost, že od září 2016 mají žáci s odlišným mateřským jazykem nárok na podporu jak podle § 20 tak podle **§ 16 novelizovaného školského zákona**. Je tady ale tzv. „přechodné období“. Proto bude naší nejbližší prioritou finanční zajištění asistentů pedagoga pro žáky cizince, kteří mají jejich podporu přiznanou na základě doporučení PPP ještě před 1. 9. 2016. Momentálně připravujeme žádost o přidělení finančních prostředků z rozvojového programu **Podpora vzdělávání cizinců ve školách na rok 2017**, který byl vyhlášen dne 2. 11. 2016.

Rok	Počet žáků	Rok	Počet žáků	Rok	Počet žáků
2016/2017	36	2011/2012	20	2006/2007	3
2015/2016	32	2010/2011	13	2005/2006	2
2014/2015	28	2009/2010	13	2004/2005	0
2013/2014	28	2008/2009	10	2003/2004	0
2012/2013	25	2007/2008	6	2002/2003	0

Tab. č. 1 – přehled počtu žáků – cizinců

Tab. č. 2 - zastoupení žáků podle státního občanství ve školním roce 2016 – 2017